

Melanija Mikeš

Filozofski fakultet, Novi Sad
Institut za mađarski jezik,
književnost i hungarološka
istraživanja

Primljeno: 06. 02. 1986.

UPOTREBA MATERNJEG I SRPSKOHRVATSKOG JEZIKA KOD SREDNJOŠKOLSKE OMLADINE MAĐARSKE, SLOVAČKE, RUMUNSKE I RUSINSKE NARODNOSTI U VOJVODINI

SAŽETAK

Provedena je analiza odgovora jedanaest grupa informanata u pet domena upotrebe jezika: u porodici, školi, među prijateljima, na javnom mjestu i udvoje.

Izdvojeno je nekoliko sociolingvističkih faktora relevantnih za izbor jezika, npr. jezik nastave, broj izvornih govornika jezika što se upotrebljavaju u određenoj sredini, dvojezična kompetencija sagovornika, odnos uloga itd. u intragrupnom i intergrupnom komuniciranju.

Istraživanja na čijim se rezultatima zasniva ovaj rad vršena su od 1973. do 1975. O rezultatima tih istraživanja bilo je reči u više radova,¹ a ovaj je rad jedan oblik sinteze. U pomenutom razdoblju izrađena je i tipologija dvojezičnosti u vaspitno-obrazovnom sistemu Vojvodine.² Njeno polazište bila je Mekijeva šema,³ ali je ona dograđivana u skladu sa našim modelom višejezičnosti i vaspitno-obrazovnom praksom u Vojvodini.

Prvi kriterij u toj tipologiji jeste jezik nastavnog procesa (VO), koji može biti maternji jezik (L1) ili jezik sredine (L2) učenika, ili, ako je nastava dvojezična, maternji jezik i jezik sredine (L1 i L2). Svaki od pet jezika može da bude nastavni jezik L1, dok je nastavni jezik L2 u praksi samo srpskohrvatski (sa nekim izuzecima). Ukoliko se nastava izvodi na dva jezika, jedan od jezika uvek je srpskohrvatski.

Drugi kriterij jeste jezik kojim govori najmanje dve trećine stanovništva određenog naselja (N). U odnosu na određenu grupu učenika, taj jezik može biti L1 ili L2. Ukoliko nijedan jezik nije zastupljen dvotrećinskom većinom, jezici kojima se služi najmanje jedna trećina stanovništva jesu jezici dvojezičnog

¹ Rezultati tih istraživanja objavljeni su u sledećim radovima:

— H. Medeši, V. Besermenji: Upotreba maternjeg i nematernjeg jezika kod srednjoškolske omladine rusinske narodnosti u SAP Vojvodini, Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije, br. 3, 1979.

— H. Medeši: Prožimanje makro- i mikrosredinskih faktora u upotrebi jezika kod rusinske narodnosti u Vojvodini, Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije, br. 4—5, 1980/81.

— M. Mikeš, I.-D. Bulik: Obrasci upotrebe maternjeg i nematernjeg jezika kod srednjoškolske omladine rumunske narodnosti u SAP Vojvodini, Radovi Simpozijuma o jugoslovensko-rumunskim jezičko-dijalektalnim interferencijama i filološkim paralelizmima, 1977.

— M. Mikeš, A. Lük, F. Junger: »Upotreba maternjeg jezika i jezika društvene sredine kod školske djece«, *Razprave in gradivo*, br. 9—10, Ljubljana, 1979.

— J. Turčan: Obrasci upotrebe maternjeg i nematernjeg jezika kod srednjoškolske omladine slovačke narodnosti u SAP Vojvodini, Jezik u društvenoj sredini, Novi Sad, 1976.

² Melanija Mikeš: Tipologija dvojezičnosti u vaspitno-obrazovnom sistemu Vojvodine, *Kultura*, 25, 1974.

³ William F. Mackey: »A typology of bilingual education«, *Foreign Language Annals*, Volume 3, Number

4, 1970.

naselja. U većini slučajeva jedan je od jezika srpskohrvatski, mada se mogu naći kombinacije u kojima je jedan jezik naselja mađarski a drugi rusinski ili slovački. Postoje i trojezična naselja — mađarsko-srpskohrvatsko-rumunjska ili rusinjska, odnosno slovačka.

Treći kriterij jeste jezik kojim se služi najmanje dve trećine stanovništva opštine (0). Kao i u slučaju naselja, taj jezik učenika može da bude L1 ili L2. Ima dvojezičnih i višejezičnih opština također.

Najrašireniji tip u vaspitno-obrazovnoj praksi Vojvodine jeste onaj u kojem je nastava na L1, a L2 se uči kao predmet (L). Iz objektivnih razloga, zato što nije moguće da se organizuje nastava na njihovom maternjem jeziku, ili zato što roditelji žele da im deca pohađaju nastavu na srpskohrvatskom jeziku, neki učenici kojima je maternji jezik mađarski, slovački, rumunski ili rusinski ne prate nastavu na svome maternjem jeziku, ali ga uče u školi kao predmet (u vidu negovanja maternjeg jezika). Vaspitno-obrazovni proces na dva jezika nije uobičajen u Vojvodini, izuzev u nekim predškolskim ustanovama, gde se obavlja sistematično, i u nekim srednjim školama, kao privremeno rešenje. Prema tome, deca koja u porodici stiču dvojezičnost (a ona čine u pojedinim većim obrazovnim centrima oko 10% učenika) nisu obuhvaćena ovom tipologijom.

Tipologija dvojezičnosti u vaspitno-obrazovnom sistemu Vojvodine poslužila nam je kao osnova za grupisanje ispitanika — učenika srednje škole — i omogućila nam je da sagledamo sličnosti i razlike u upotrebi jezika kod učenika koji pripadaju istom obrascu te tipologije, a razlikuju se prema upotrebi L1 i L2. Naši ispitanici svrstani su u pet tipova te tipologije. Institucionalni (vaspitanobrazovni) faktori i faktori sredine pojavljuju se u kongruentnim i inkongruentnim kombinacijama, koje predstavljaju pet različitih situacija u kojima se razvija i egzistira maternji jezik ispitanika, stiče individualna dvojezičnost i upotrebljava maternji i nematernji jezik.

Unutar tih pet grupa razlikujemo više obrazaca upotrebe jezika, koji predstavljaju govorno ponašanje ispitanika date grupe u raznim domenima upotrebe jezika sa sagovornicima različite etnojezičke pripadnosti i različite jezičke kompetencije u odnosu na ispitanikov L1 i L2. Svaka grupa ispitanika ima dva obrasca upotrebe jezika: A i B. Sastavni elementi obrasca A jesu domen PORODICA i sagovornici specifikirani kao članovi porodice. Sastavni elementi obrasca B jesu četiri domena upotrebe jezika: ŠKOLA, PRIJATELJI, JAVNO MESTO i RAZGOVOR UDVOJE; etnojezičko obeležje sagovornika; sagovornik L1 i sagovornik L2; ispitanikov maternji jezik i jezik sredine (L1 i L2).

Odgovori na pitanja postavljena u anketama sadrže još mnogo drugih elemenata koji nisu obuhvaćeni u obrascima upotrebe jezika, kao što su, na primer: stepen dvojezičnosti sagovornika, odnos nastavnik-učenik, itd. O tim podacima takođe se vodi računa u našoj analizi.

1. Ispitali smo dve grupe ispitanika koji pripadaju tipu 1. Prvu sačinjavaju učenici srednje škole u Senti. Svi su Mađari, i maternji jezik im je mađarski. Srpskohrvatski im je jezik sredine, koji obično počinju da usvajaju u predškolskoj ustanovi, u petoj ili šestoj godini života, u vidu posebnih zanimanja na srpskohrvatskom jeziku. Drugu grupu sačinjavaju učenici srednje škole u Bačkom Petrovcu, kulturnom centru Slovaka u Vojvodini. Svi su ispitanici Slovaci, i maternji jezik im je slovački.

Tip 1

VO : L1 + (L2)

N : L1

O : L1

U obe grupe unutar etnojezičke zajednice dominira kombinacija na L1 — mađarskome, odnosno slovačkom jeziku, a najjača je u domenu PORODICA. Relativno mali broj ispitanika (8—16% Mađara; 9—12% Slovaka) koleba se u odgovoru između izbora jezika, ili naizmenično upotrebljava svoj maternji jezik i srpskohrvatski. Međutim, u komuniciranju sa sagovornicima L2 prevladuje upotreba nematernjega, srpskohrvatskog jezika, iako ne u tako visokom procentu kao u upotrebi maternjeg jezika unutar vlastite etnojezičke zajednice. Sem toga, i procenat onih koji se kolebaju između dvaju jezika ili ih naizmenično upotrebljavaju, komuniciranje sa sagovornicima na L2 puno je veće (20—40%) nego komuniciranje na L1.

Pošto je ispitanicima ostavljena mogućnost da ne odgovore na sva pitanja u anketi, priličan broj ispitanika nije odgovorio kako komuniciraju UDVOJE (5—13% Mađara; 9—23% Slovaka), što se delom može tumačiti nedostatkom iskustva u tom domenu uopšte, a posebno sa pripadnicima druge etnojezičke zajednice.

Učenici mađarske narodnosti (Senta) — obrazac A

	L1 %	L2 %
Majka	97	1
Otac	93	1
Brat/sestra	x	x

Učenici mađarske narodnosti (Senta) — obrazac B

Domen	Sagovornik L1		Sagovornik L2	
	L1 %	L2 %	L1 %	L2 %
ŠKOLA	82	2	6	69
PRIJATELJI	84	2	32	28
JAVNO MESTO	90	2	31	43
UDVOJE	86	2	34	29

Učenici slovačke narodnosti (Bački Petrovac) — obrazac A

	L1 %	L2 %
Majka	97	0,5
Otac	95	0,5
Brat/sestra	97	0

Učenici slovačke narodnosti (Bački Petrovac) — obrazac B

Domen	Sagovornik L1		Sagovornik L2	
	L1 %	L2 %	L1 %	L2 %
ŠKOLA	87	0,3	12	47
PRIJATELJI	89	0,4	27	44
JAVNO MESTO	89	2	29	49
UDVOJE	80	1	26	36

Pitanja o komuniciranju sa PRIJATELJIMA na, JAVNOM MESTU i UDVOJE postavljena su tako da se iz njihovih odgovora može zaključiti koliko je, prilikom izbora jezika, odlučujući faktor etnojezička pripadnost a koliko stepen dvojezičnosti sagovornika. Ispitanici obe grupe, kad je u pitanju komuniciranje sa pripadnicima vlastite etnojezičke zajednice, ne obraćaju mnogo pažnje na stepen

dvojezičnosti sagovornika — razlika između upotrebe maternjeg jezika sa sagovornikom koji dobro poznaje oba jezika i onog koji slabo poznaje srpskohrvatski jezik iznosi svega 4% u proseku. Međutim, kad je u pitanju komuniciranje sa pripadnicima druge (srpskohrvatske) etnojezičke zajednice, stepen dvojezičnosti sagovornika je i te kako relevantan. Razlika između upotrebe maternjeg jezika sa sagovornikom koji dobro poznaje oba jezika i onoga koji slabo poznaje maternji jezik ispitanika iznosi u proseku 42% kod Mađara, 46% kod Slovaka.

Kako ispitanici koji pripadaju mađarskoj etnojezičkoj zajednici pohađaju školu u kojoj, pored odeljenja u kojima je nastava na njihovom maternjem jeziku, postoje i odeljenja sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom (koje pohađa i izvestan broj pripadnika njihove etnojezičke zajednice), analizirali smo i njihove odgovore koji se odnose na upotrebu maternjeg jezika sa drugovima iz svog odeljenja, s jedne strane, i sa drugovima mađarske narodnosti iz odeljenja sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom, s druge strane. Konstatovali smo da se u komuniciranju sa učenicima koji pohađaju odeljenja sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom mađarski upotrebljava znatno manje nego u komunikaciji između učenika koji pohađaju nastavu na mađarskom jeziku (za 37% manje).

2. Ispitali smo dve grupe ispitanika koji pripadaju tipu 2. Prvu grupu sačinjavaju učenici srednje škole u Novom Sadu, gde oko 13% stanovništva pripada mađarskoj etnojezičkoj zajednici. Svi su ispitanici Mađari koji dobro vladaju i srpskohrvatskim. Drugu grupu sačinjavaju učenici srednje škole u Vršcu. Svi su ispitanici Rumuni.

Tip 2

VO : L1 + (L2)

N : L2

O : L2

U obe grupe unutar etnojezičke zajednice dominira komunikacija na maternjem jeziku. Najjača je u PORODICI (iako za nekoliko procenata manje nego u grupama prethodnog tipa), sa osobito uočljivim visokim procentom u interakcijama sa braćom i sestrama.

U komuniciranju sa sagovornicima druge etnojezičke zajednice upotreba L2 dosta je česta. Kolebanja u izboru L2 sa sagovornicima takođe su češća nego u komuniciranju unutar etnojezičke zajednice. Najčešća su kolebanja u izboru L2 u komuniciranju Mađara sa PRIJATELJIMA i UDVOJE, a zanemarljiva su kolebanja u izboru L2 u domenu ŠKOLA — tada se gotovo svi (96%) opredeljuju za srpskohrvatski jezik.

Uskraćivanja odgovora, kao i u grupama koje pripadaju tipu 1, najviše je u domenu UDVOJE — do 15%.

Učenici mađarske narodnosti (Novi Sad) — obrazac A

	L1 %	L2 %
Majka	91	2,5
Otac	93	1
Brat/sestra	96	0

Učenici mađarske narodnosti (Novi Sad) — obrazac B

Domen	Sagovornik L1		Sagovornik L2	
	L1 %	L2 %	L1 %	L2 %
ŠKOLA	78	0,5	3	88
PRIJATELJI	87	3	27	38
JAVNO MESTO	78	16	24	61
UDVOJE	78	2	26	38

Učenici rumunske narodnosti (Vršac) — obrazac A

	L1 %	L2 %
Majka	94	0,3
Otac	92	1
Brat/sestra	x	x

Učenici rumunske narodnosti (Vršac) — obrazac B

Domen	Sagovornik L1		Sagovornik L2	
	L1 %	L2 %	L1 %	L2 %
ŠKOLA	82	8	2	96
PRIJATELJI	85	3	25	56
JAVNO MESTO	81	7	18	66
UDVOJE	84	4	23	56

Kad je u pitanju komuniciranje sa sagovornicima koji pripadaju drugoj etnojezičkoj zajednici, ispitanici obe grupe vode računa o stepenu dvojezičnosti sagovornika. Razlika između upotrebe maternjeg jezika sa sagovornikom koji dobro poznaje maternji jezik ispitanika iznosi u proseku 35% kod Mađara i 39% kod Rumuna. Međutim, kad je reč o komunikaciji unutar vlastite etnojezičke zajednice, Rumuni, za razliku od Mađara, vode računa o stepenu dvojezičnosti svojih sagovornika L1. Razlika između upotrebe maternjeg jezika sa sagovornikom koji dobro poznaje oba jezika i onoga koji slabo poznaje srpskohrvatski jezik iznosi 23%.

Ispitanici obe narodnosti komuniciraju puno manje na svome maternjem jeziku sa drugovima svoje etnojezičke zajednice koji pohađaju odeljenja sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom nego što to čine kada komuniciraju sa drugovima iz svog odeljenja. Ta razlika iznosi 48% kod Mađara i 40% kod Rumuna.

3. Ispitali smo tri grupe ispitanika koji pripadaju tipu 3. U prvu grupu spadaju učenici srednje škole u Subotici, gradu u kojem polovinu stanovništva čine izvorni govornici srpskohrvatskog jezika, a drugu polovinu izvorni govornici mađarskog jezika. Među pripadnicima obe etnojezičke zajednice postoji velik broj dvojezičnih osoba. Drugu grupu sačinjavaju učenici srednje škole u Ruskom Krsturu, malom mestu u centralnom delu Vojvodine i kulturnom centru Rusina. Svi ispitanici izjasnili su se kao Rusini. Srpskohrvatski jezik poznaju dobro. U toj školi nastava se ne izvodi samo na rusinskom jeziku već se neki predmeti, zbog nedostatka nastavničkog kadra, predaju na srpskohrvatskom jeziku. Treću grupu sačinjavaju učenici srednje škole u Alibunaru, varošici u istočnom delu Vojvodine, gde je skoncentrisan najveći broj rumunskog življa. Ta opština ima jednu od najrazvijenijih dvojezičnih administracija. Svi su ispitanici Rumuni, a srpskohrvatski im je jezik sredine.

Tip 3

VO : L1 + (L2)

N : L1 ili L1 + L2

O : L2 ili L1 + L2

Učenici mađarske narodnosti (Subotica) — obrazac A

	L1 %	L2 %
Majka	95	0,4
Otac	91	0,7
Brat/sestra	x	x

Učenici mađarske narodnosti (Subotica) — obrazac B

Domen	Sagovornik L1		Sagovornik L2	
	L1 %	L2 %	L1 %	L2 %
ŠKOLA	80	4	5	74
PRIJATELJI	86	2	37	32
JAVNO MESTO	83	7	34	44
UDVOJE	85	3	38	23

Učenici rusinske narodnosti (Ruski Krstur) — obrazac A

	L1 %	L2 %
Majka	99	0,2
Otac	98	0,2
Brat/sestra	98	0,4

Učenici rusinske narodnosti (Ruski Krstur) — obrazac B

Domen	Sagovornik L1		Sagovornik L2	
	L1 %	L2 %	L1 %	L2 %
ŠKOLA	96	2,5	1,4	98
PRIJATELJI	97	1	38	51
JAVNO MESTO	95	2	41	52
UDVOJE	98	1,6	36	55

Učenici rumunske narodnosti (Alibunar) obrazac A

	L1 %	L2 %
Majka	100	0
Otac	99	0
Brat/sestra	x	x

Učenici rumunske narodnosti (Alibunar) obrazac B

Domen	Sagovornik L1		Sagovornik L2	
	L1 %	L2 %	L1 %	L2 %
ŠKOLA	81	11	0,5	88
PRIJATELJI	69	6	25	58
JAVNO MESTO	67	19	32	53
UDVOJE	73	7	26	61

U svim grupama unutar etnojezičke zajednice dominira komuniciranje na maternjem jeziku, opet najjače u domenu PORODICA, gde kod učenika rusinske i rumunske narodnosti dostiže gotovo apsolutni nivo. U ostalim domenima dominacija maternjeg jezika slabije je izražena kod učenika rumunske narodnosti nego kod ispitanika ostale dve grupe.

Kod učenika rusinske narodnosti, pak, ta je dominacija naročito izražena, te polarizacija između upotrebe maternjeg jezika kao sredstva komuniciranja unutar etnojezičke zajednice a srpskohrvatskoga kao sredstva komuniciranja između pripadnika etnojezičkih zajednica postiže gotovo apsolutne vrednosti u domenu ŠKOLA. Kolebanja prilikom upotrebe jezika sa sagovornikom L1 najmanja su kod Rusina (0,4—3°/o), nešto su češća kod Mađara (10—16°/o), a kod Rumuna ta su kolebanja ili naizmenična upotreba maternjeg jezika i srpskohrvatskog jezika čak veća u nekim domenima nego u komuniciranju sa sagovornicima na L2, a kreće se od 8—25°/o.

U komuniciranju sa sagovornicima koji pripadaju drugoj etnojezičkoj zajednici, upotreba L2 dominirajuća je samo u ŠKOLI. U ostalim domenima ona se kreće od 50°/o do 60°/o, a kod Mađara je i znatno niža. Ispitanici ove grupe naizmenično upotrebljavaju oba jezika (ili se kolebaju u njihovom izboru) u 21—39°/o slučajeva. Ova pojava manja je kod Rumuna (11,5—17°/o) a posebno kod Rusina (0,6—11°/o). Dapače u domenu ŠKOLA potpuno je zanemarljiva kod Rusina, jer se gotovo svi ispitanici opredeljuju za upotrebu srpskohrvatskog jezika.

Uskraćivanje odgovora, za razliku od grupa koje pripadaju tipu 1 i tipu 2, najčešće je na JAVNOM MESTU, i to, kod Mađara do 14°/o a kod Rusina do 11°/o, dok je kod Rumuna procenat zanemarljiv.

U komuniciranju sa sagovornicima srpskohrvatske etnojezičke zajednice, ispitanici svih grupa vode računa o dvojezičnosti svojih sagovornika, posebice Rusini, gde razlika između upotrebe maternjeg jezika sa sagovornikom koji dobro vlada i jednim i drugim jezikom i onoga koji slabo vlada srpskohrvatskim iznosi 69°/o u proseku. Kad je reč o komunikaciji unutar vlastite etnojezičke zajednice, Rumuni, kao i kod prethodnog tipa, vode računa o stepenu dvojezičnosti svojih sagovornika L1. Razlika između upotrebe maternjeg jezika sa sagovornikom koji dobro poznaje oba jezika i onoga koji slabo poznaje srpskohrvatski iznosi 28°/o u proseku. Treba napomenuti da ta razlika među PRIJATELJIMA i na JAVNOM MESTU iznosi 33°/o, a UDVOJE samo 19°/o.

Kod ispitanika mađarske narodnosti razlika u upotrebi maternjeg jezika sa drugovima iz istog odjeljenja i sa onima koji pohađaju nastavu na srpskohrvatskom jeziku iznosi 37°/o (kao i kod ispitanika tipa 1), kod Rumuna 29°/o, a kod Rusina svega 11°/o.

Kod ispitanika rumunske narodnosti javlja se kao relevantan faktor u izboru jezika odnos učenik-nastavnik, kad razgovaraju o životu u porodici ili o svom intimnom životu. Upotreba maternjeg jezika veća je za 16°/o, odnosno za 12°/o kada razgovaraju sa svojim drugovima iz razreda nego kada razgovaraju sa nastavnikom svoje etnojezičke zajednice.

4. Ispitali smo dve grupe ispitanika koji pripadaju tipu 4. Prvu grupu sačinjavaju učenici srednje škole u Alibunaru, učenici iste škole koju pohađaju i ispitanici grupe koja pripada tipu 3, ali sa razlikom što oni pohađaju nastavu na maternjem jeziku, srpskohrvatskome. Drugu grupu sačinjavaju učenici srednje škole u Staroj Pazovi. Ispitanici su slovačke narodnosti i maternji jezik im je slovački. Nastavu pohađaju na srpskohrvatskom jeziku.

Tip 4

VO : L2 + (L1)

N : L1 + L2

O : L2 ili L1 + L2

Upotreba maternjeg jezika u PORODICI dominantna je kao i kod prethodnih tipova, dok je upotreba maternjeg jezika u drugim domenima unutar etnojezičke zajednice manja, ali je ipak zastupljena kod većine ispitanika — u proseku 67% kod Rumuna i 77% kod Slovaka. Procenat upotrebe maternjeg jezika u domenu ŠKOLA niži je od upotrebe maternjeg jezika u ostalim domenima. Kod Rumuna niži je za 22%, a kod Slovaka za 28%. U tom domenu 31% Rumuna služi se srpskohrvatskim jezikom, a 18% naizmenično upotrebljava oba jezika ili se koleba u izboru. Samo 6% Slovaka služi se u tom domenu srpskohrvatskim jezikom, a 33% koleba se u izboru ili se naizmenično služi i jednim i drugim jezikom. U ostalim domenima pojava naizmenične upotrebe dva jezika ili kolebanja u njihovom izboru zastupljena je sa svega 11—13% kod Rumuna i 7—10% kod Slovaka.

Učenici rumunske narodnosti (Alibunar) — obrazac A

	L1 %	L2 %
Majka	95	1
Otac	94	0,6
Brat/sestra	x	x

Učenici rumunske narodnosti (Alibunar) — obrazac B

Domen	Sagovornik L1		Sagovornik L2	
	L1 %	L2 %	L1 %	L2 %
ŠKOLA	51	31	0,8	99
PRIJATELJI	73	14	12	72
JAVNO MESTO	73	16	12	74
UDVOJE	73	14	13	73

Učenici slovačke narodnosti (Stara Pazova) — obrazac A

	L1 %	L2 %
Majka	98	0
Otac	96	0
Brat/sestra	95	0

Učenici slovačke narodnosti (Stara Pazova) — obrazac B

Domen	Sagovornik L1		Sagovornik L2	
	L1 %	L2 %	L1 %	L2 %
ŠKOLA	61	6	0	97
PRIJATELJI	88	2	17	60
JAVNO MESTO	87	3	13	67
UDVOJE	91	2	2	64

U komuniciranju sa sagovornicima koji pripadaju drugoj etnojezičkoj zajednici gotovo apsolutno dominira srpskohrvatski jezik u domenu ŠKOLA, ali je njegova dominacija na ostalim mestima niža za 33% kod Slovaka, a za 26% kod Rumuna. Kolebanja u izboru jezika, odnosno njihova naizmenična upotreba ima u približno istom procentu kao i u komuniciranju sa sagovornicima na L1 kod Rumuna (14—16%), dok je ta pojava izraženija kod Slovaka (23—34%), izuzimajući komuniciranje u ŠKOLI, gde te pojave uopšte nema kod Rumuna, a kod Slovaka je samo 3%.

Rumuni, kao i kod prethodnih tipova, vode računa o stepenu dvojezičnosti svojih sagovornika L1, dok je to manje relevantno kod Slovaka. Razlika između upotrebe maternjeg jezika sa sagovornikom koji dobro poznaje oba jezika i onog koji slabo poznaje srpskohrvatski, iznosi kod Rumuna 36%, a kod Slovaka samo 9%. Međutim, u komuniciranju sa sagovornicima L2 ispitanici obju grupa vode računa o dvojezičnosti svojih sagovornika, pa je razlika u upotrebi maternjeg jezika u interakciji sa onima koji dobro vladaju sa oba jezika i onih koji slabo vladaju maternjim jezikom ispitanika kod Rumuna 21%, a kod Slovaka 28%, u proseku.

Ispitanici rumunske narodnosti koji pohađaju nastavu na svome maternjem jeziku u ovoj školi, kao što smo prethodno videli, prave razliku između upotrebe maternjeg jezika i srpskohrvatskog kada komuniciraju sa drugovima iz svog odeljenja i kada komuniciraju sa drugovima iz odeljenja sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom i sa pripadnicima rumunske narodnosti. Ta razlika iznosi, kao što smo već napomenuli, 29%. Podaci koje smo dobili anketiranjem učenika rumunske narodnosti koji pohađaju nastavu na srpskohrvatskom jeziku potpuno su u skladu sa pomenutom razlikom u upotrebi maternjeg jezika. Kod ovih ispitanika ta razlika iznosi 28% u korist maternjeg jezika kada opšte sa drugovima iz odeljenja sa rumunskim nastavnim jezikom.

Odnos nastavnik-učenik kod ove grupe ispitanika rumunske narodnosti relevantan je faktor samo u razgovoru o intimnom životu. Upotreba maternjeg jezika veća je za 24% kada ispitanici razgovaraju sa svojim drugovima iz razreda nego kada razgovaraju sa nastavnikom koji pripada njihovoj etnojezičkoj zajednici.

5. Ispitali smo dve grupe ispitanika koji pripadaju tipu 5. Obe grupe sačinjavaju učenici srednje škole u Novom Sadu. Maternji jezici tih ispitanika upotrebljavaju se u administraciji i javnim službama na teritoriji tog grada. U srednjoj školi koju ovi učenici pohađaju nastava se izvodi samo na srpskohrvatskom jeziku.

Tip 5

VO : L2

N : L2

= : L2

Učenici mađarske narodnosti (Novi Sad) — obrazac A

	L1 %	L2 %
Majka	65	20
Otac	63	20
Brat/sestra	41	33

Učenici mađarske narodnosti (Novi Sad) — obrazac B

Domen	Sagovornik L1		Sagovornik L2	
	L1 %	L2 %	L1 %	L2 %
ŠKOLA	22	75	2	97
PRIJATELJI	53	36	9	82
JAVNO MESTO	44	54	7	89
UDVOJE	54	37	9	87

Učenici slovačke narodnosti (Novi Sad) — obrazac A

	L1 %	L2 %
Majka	93	6
Otac	92	4
Brat/sestra	90	5

Učenici slovačke narodnosti (Novi Sad) — obrazac B

Domen	Sagovornik L1		Sagovornik L2	
	L1 %	L2 %	L1 %	L2 %
ŠKOLA	44	40	0	96
PRIJATELJI	84	7	23	64
JAVNO MESTO	74	17	21	69
UDVOJE	84	5	24	64

Da bismo bolje razumeli razlike koje se javljaju između obrasca A u učenika mađarske narodnosti i obrasca A u učenika slovačke narodnosti, treba napomenuti da u slovačkoj grupi gotovo i nema učenika koji stanuju u samom mestu školovanja (ili se bar njegova porodica ne nalazi u Novom Sadu), već u okolnim selima, ponajpre slovačkim: Kisaču, Gložanu, Bačkom Petrovcu i Kulpinu. Izuzev u slučaju kada razgovaraju o svome intimnom životu, učenici mađarske narodnosti — jedna trećina njih — služe se srpskohrvatskim jezikom u interakcijama sa roditeljima, dok takve pojave uopšte nema kod učenika slovačke narodnosti. U interakcijama sa braćom i sestrama upotreba maternjeg jezika pada čak ispod 50%, što takođe nije slučaj kod učenika slovačke narodnosti, gde su čak i kolebanja u izboru jezika minimalna, dok tih kolebanja ili alternativne upotrebe oba jezika ima kod 26% ispitanika mađarske narodnosti.

Izvan porodičnog kruga, u obe grupe unutar etnojezičke zajednice veoma je često komuniciranje na srpskohrvatskom jeziku, a dominantno je u Mađara u domenu ŠKOLA. Ispitanici mađarske narodnosti razlikuju se od ispitanika slovačke narodnosti po tome što je dominacija srpskohrvatskog jezika prisutna i na JAVNOM MESTU i što je upotreba maternjeg jezika u komuniciranju sa sagovornicima L1 zastupljena sa svega 43% u proseku. To je jedina grupa ispitanika kod koje upotreba maternjeg jezika pada ispod 50%. Kolebanja u izboru jezika, odnosno naizmenična upotreba oba jezika zabeležena je kod relativno malog broja ispitanika od 1—11% kod Mađara i 16% u domenu ŠKOLA kod Slovaka.

U komuniciranju sa sagovornicima L2 neosporna je dominacija srpskohrvatskog jezika u obe grupe, naročito u domenu ŠKOLA. Kolebanja u upotrebi jezika, odnosno njihova naizmenična upotreba, zastupljena je u još manjem procentu nego u komuniciranju sa sagovornicima L1, najmanje u domenu ŠKOLA, a nešto više u domenu PRIJATELJI.

Po tome koliko vode računa o stepenu dvojezičnosti svojih sagovornika, ispitanici ove dve grupe umnogome se razlikuju. To pokazuje sledeći pregled prosečne procentualne razlike između upotrebe L1 sa sagovornicima koji dobro govore oba jezika i sa onima koji slabo poznaju jedan od dva jezika:

	Mađari	Slovaci
Sagovornik L1	49 ⁰ / ₀	11 ⁰ / ₀
Sagovornik L2	15 ⁰ / ₀	45 ⁰ / ₀

Uočljiva je velika razlika u komuniciranju sa sagovornicima unutar vlastite etnojezičke zajednice kod Mađara, dok je kod Slovaka ta razlika mnogo manja. Kod Mađara, za razliku od Slovaka, razlika u komuniciranju sa sagovornicima L2 relativno je mala, što je, pre svega, rezultat male upotrebe L1 u komuniciranju sa sagovornicima L2.

Kod obe grupe odnos je nastavnik-učenik relevantan faktor. Mađari upotrebljavaju svoj maternji jezik u susretu sa svojim drugovima iste nacionalnosti 18⁰/₀ više nego u susretu sa nastavnicima svoje narodnosti. Taj je procenat kod Slovaka još veći — 42⁰/₀.

Iako u školi koju pohađaju ovi ispitanici nema odeljenja sa nastavom na njihovom maternjem jeziku, ispitanicima mađarske narodnosti predočili smo mogućnost izbora jezika u slučaju da se nalaze u školi u kojoj postoje takva odeljenja. Razlike su u izboru jezika značajne: 39⁰/₀ Mađara više upotrebilo bi svoj maternji jezik u komuniciranju sa drugovima svoje nacionalnosti iz odeljenja sa njihovim maternjim jezikom kao nastavnim u odnosu na interakcije sa drugovima koji, kao i oni, pohađaju nastavu na srpskohrvatskom jeziku.

6. Sumirajući naše rezultate, bili smo u mogućnosti da u odnosu na *komuniciranje unutar etnojezičke zajednice* konstatujemo pet grupa ispitanika. Prvu grupu sačinjavaju ispitanici rusinske narodnosti koji pripadaju tipu 3, od kojih 97⁰/₀ u proseku upotrebljava svoj maternji jezik u komuniciranju sa sagovornicima L1. Drugu grupu sačinjavaju oni ispitanici kod kojih se procenat upotrebe L1 sa sagovornicima L1 kreće od 86⁰/₀ do 89⁰/₀ u proseku. To su ispitanici slovačke i mađarske narodnosti koji pripadaju tipu 1. Treću grupu sačinjavaju oni ispitanici kod kojih se procenat takve upotrebe maternjeg jezika kreće od 80⁰/₀ do 84⁰/₀ u proseku. To su ispitanici mađarske narodnosti koji pripadaju tipu 2 i tipu 3, kao i ispitanici rumunske narodnosti koji pripadaju tipu 2 i slovačke narodnosti koji pripadaju tipu 4. Četvrtu grupu sačinjavaju oni ispitanici čija se upotreba L1 sa sagovornicima L1 kreće od 66⁰/₀ do 73⁰/₀ u proseku. To su ispitanici rumunske narodnosti koji pripadaju tipu 3 i tipu 4, kao i ispitanici slovačke narodnosti koji pripadaju tipu 5. Petu grupu sačinjavaju ispitanici mađarske narodnosti koji pripadaju tipu 5. Samo 43⁰/₀ tih ispitanika u proseku upotrebljava svoj maternji jezik u komuniciranju unutar svoje etnojezičke grupe.

Na osnovu ovih podataka možemo zaključiti da se ovakvo grupisanje ne poklapa sa grupisanjem u tipološke kategorije. To znači da upotreba maternjeg jezika u komuniciranju unutar etnojezičke zajednice ne zavisi isključivo od faktora koji su uključeni u našu tipologiju, iako su ti faktori veoma značajni, nego i od drugih faktora, kao što su: prestiž jezika, gradska ili seoska sredina, koncentracija pripadnika etnojezičke zajednice, njihov broj i procenat u odnosu na ostali živalj, itd.

Prilikom pomenutog grupisanja nisu bili uzeti u obzir podaci iz obrazaca A, tj. komuniciranje u PORODICI. Podaci iz obrazaca A ukazuju na to da do smanjene upotrebe L1 u porodici dolazi pod uticajem više faktora koji pogoduju upotrebi L2, kao što se događa kod učenika mađarske narodnosti koji pripadaju

tipu 5. Ako pak deluje samo jedan od tih faktora ne dolazi do povećane upotrebe L2 u domenu PORODICA, kao što to biva kod učenika mađarske narodnosti koji pripadaju tipu 2 i kod učenika rumunske i slovačke narodnosti koji pripadaju tipu 4.

U odnosu na *komuniciranje izvan vlastite etnojezičke zajednice* ispitanike smo podelili u četiri grupe. U prvu ulaze ispitanici mađarske narodnosti koji pripadaju tipu 5, od kojih 89% u proseku upotrebljava srpskohrvatski u komuniciranju sa sagovornicima L2. Drugu sačinjavaju ispitanici kod kojih se procenat upotrebe L2 sa istojezičnim sagovornicima kreće od 72% do 80% u proseku. To su ispitanici slovačke i rumunske narodnosti koji pripadaju tipu 4, te ispitanici slovačke narodnosti koji pripadaju tipu 5. Treću grupu čine ispitanici kod kojih se procenat takve upotrebe L2 kreće od 56% do 69% u proseku: to su ispitanici rumunske i mađarske narodnosti koji pripadaju tipu 2 i ispitanici rumske i rumunske narodnosti koji pripadaju tipu 3. Četvrtu grupu sačinjavaju ispitanici čija se upotreba L2 sa istojezičnim sagovornicima kreće od 43% do 44% u proseku: to su ispitanici mađarske narodnosti koji pripadaju tipu 1 i 3, te ispitanici slovačke narodnosti tipu 1.

Kao kod komuniciranja unutar etnojezičke zajednice tako i u komuniciranju sa sagovornicima L2, pored faktora uključenih u našu tipologiju, značajni su i drugi sociolingvistički faktori, kao što su: dvojezičnost sagovornika L2, jezičko-kulturna razmaknutost između L1 i L2, i sl.

Uopšte uzevši, naši podaci ukazuju na to da prilikom izbora upotrebe jezika uvek, u manjoj ili većoj meri, ispitanici vode računa o *stepenu dvojezičnosti svojih sagovornika*. Kad je u pitanju sagovornik L2, taj je kriterij uvek značajan, dok je u komuniciranju sa sagovornikom L1 taj kriterij značajan samo u ispitanika rumunske narodnosti svih tipova i u ispitanika mađarske narodnosti tipa 5.

Analiza naših podataka ukazala je i na to da se ispitanici, prilikom izbora upotrebe jezika, oslanjaju i na kriterij koji se odnosi na *diferencijaciju unutar vlastite etnojezičke zajednice*, tj. vode računa o tome pohađa li sagovornik — učenik nastavu na svome maternjem jeziku ili ne. Taj kriterij značajan je kod svih ispitanika mađarske narodnosti, a ima ga i kod ispitanika rumunske narodnosti.

Odnos učenik-nastavnik relevantan je faktor prilikom izbora upotrebe jezika samo u nekim slučajevima u ispitanika rumunske narodnosti koji pripadaju tipu 3 i 4, a za ispitanike mađarske i slovačke narodnosti koji pripadaju tipu 5, taj odnos je uvek relevantan.

THE USE OF L1 AND L2 IN HUNGARIAN, SLOVAK, RUMANIAN AND RUTHENIAN SECONDARY-SCHOOL PUPILS IN VOJVODINA

SUMMARY

The responses of eleven groups of informants have been analysed in five domains of language use: FAMILY, SCHOOL, PARTY, PUBLIC, and INTIMATE domains. Several sociolinguistic factors have been identified as being relevant to the language choice, such as: the language of instruction, the rate of native speakers of the languages spoken in a respective environment, the bilingual competence of the interlocutor, role relationships, etc. in both intra- and inter-group communication.